

**A.Sh. To'ymurodov**

Osiyo xalqaro universiteti Pedagogika va psixologiya

kafedrasi o'qituvchisi

+998912447213

[Abdurahmontuymuradov@gmail.com](mailto:Abdurahmontuymuradov@gmail.com)

---

## **AUTIZM SINDROMIGA CHALINGAN BOLALARGA PSIXOLOGIK XIZMAT KO'RSATISHDA DIAGNOSTIKA VA KORREKSIYA JARAYONI**

**Anotatsiya:** Ushbu maqolada autizm spektr buzilishi (ASB) bo'lgan bolalarga psixologik xizmat ko'rsatishning ilmiy-amaliy asoslari yoritilgan. Asosan, diagnostika va korreksion ishlar jarayoni, qo'llaniladigan metodlar, yondashuvlar hamda mutaxassislar hamkorligida amalga oshiriladigan xizmat ko'rsatish mexanizmlari keng yoritiladi. Autizm sindromining klinik-psixologik xususiyatlari, standartlashtirilgan baholash vositalari va samarali terapiya shakllari (ABA, TEACCH, sensor integratsiya, logopedik yondashuvlar) haqida tahliliy ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, psixologik xizmat ko'rsatishda individual yondashuv, oila bilan ishlash va monitoring jarayonining dolzarbligi asoslab berilgan. Mazkur maqola psixolog, defektolog, logoped va boshqa mutaxassislar uchun amaliy qo'llanma sifatida xizmat qilishi mumkin.

**Kalit so'zlar:** Autizm spektr buzilishi, diagnostika, psixologik xizmat, korreksiya, ABA terapiya, TEACCH metodikasi, sensor integratsiya, logopedik yondashuv, ijtimoiy muloqot, bola rivojlanishi, psixologik yordam.

---

### **Kirish**

So'nggi yillarda psixologik va pedagogik amaliyotda autizm spektr buzilishi (ASB) bo'lgan bolalarga nisbatan e'tibor ortib bormoqda. Autizm sindromi bola rivojlanishining eng erta davrlarida namoyon bo'ladigan, ijtimoiy muloqot va xulq-atvorning buzilishi bilan xarakterlanuvchi neyroinklyuziv holatdir. Bu sindromga chalingan bolalar uchun maxsus psixologik yordam, individual yondashuv va tizimli korreksion dasturlar zarur. Ushbu maqolada autizm sindromiga chalingan bolalarni psixologik diagnostika qilish va korreksion jarayonni samarali tashkil etishning ilmiy-amaliy asoslari yoritiladi.

### **1. Autizm spektr buzilishi: nazariy asoslar**

Autizm spektr buzilishi (ASB) atamasi bir necha turdagi rivojlanish buzilishlarini o'z ichiga oladi, jumladan: klassik infantil autizm (Kanner autizmi), Asperger sindromi, Rett sindromi, bolalik disintegrativ buzilishi va boshqa noaniq rivojlanishdagi autizm shakllari. Ushbu buzilishlar quyidagi asosiy xususiyatlar bilan tavsiflanadi:

- Ijtimoiy muloqotdagi buzilishlar (kontaktga kirishishdagi qiyinchiliklar, empatiyaning past darajasi).
- Nutq rivojlanishining kechikishi yoki cheklanganligi (ekholaliya, funktsional nutqning yo'qligi).
- Takrorlanuvchi xatti-harakatlar va cheklangan qiziqishlar.
- Sensor sezuvchanlikdagi o'zgarishlar (hipersensitivlik yoki giposensitivlik).

Ushbu xususiyatlar bolaning shaxsiy rivojlanishiga, ijtimoiy moslashuviga va umumiy psixik salomatligiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

## **2. Diagnostika jarayoni**

### **2.1. Diagnostika maqsadi va tamoyillari**

Diagnostika jarayoni autizm sindromining darajasini aniqlash, bolaning psixologik rivojlanish xususiyatlarini o'rganish va unga mos korreksion dastur ishlab chiqish maqsadida amalga oshiriladi. Asosiy tamoyillar quyidagilardan iborat:

- Individual yondashuv – har bir bolaning o'ziga xos rivojlanish sur'atlarini inobatga olish;
- Komplekslik – psixologik, pedagogik va tibbiy mezonlarning uyg'unligi;
- Dinamik kuzatuv – bolaning rivojlanishini vaqt oralig'ida baholash.

### **2.2. Diagnostik metodlar**

Diagnostik vositalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

#### **a) Kuzatish**

Bolaning ijtimoiy kontaktga kirishishi, nutqdan foydalanishi, hissiy javoblari va o'yin faoliyatini kuzatish asosida baholanadi.

#### **b) Standartlashtirilgan testlar**

- **ADOS-2 (Autism Diagnostic Observation Schedule)** – autizm alomatlarini aniqlashda eng keng qo'llaniladigan metod.
- **CARS (Childhood Autism Rating Scale)** – autizm darajasini aniqlash uchun mo'ljallangan shkalali test.
- **M-CHAT-R** – 18–30 oylik bolalar uchun skrining testi.

#### **c) Psixologik testlar**

- **Rivojlanish diagnostikasi** (nutq, tafakkur, xotira, diqqat).
- **Sensor integratsiya testlari** – sezuvchanlik buzilishlarini aniqlash.
- **Ijtimoiy-emotsional rivojlanish testlari** – ijtimoiy moslashuv va empatiya darajasini baholash.

## **3. Korreksiya jarayoni**

### **3.1. Korreksion ishning maqsadi**

Korreksion psixologik yordam bola shaxsining ijtimoiy-psixologik moslashuvini, muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, xatti-harakatlarini me'yorlashtirish, sensor sezuvchanlikni muvozanatlashtirish va mustaqil faoliyatni shakllantirishga qaratiladi.

### **3.2. Korreksion yondashuvlar**

#### **a) ABA terapiya (Applied Behavior Analysis)**

Ilmiy asoslangan yondashuv bo'lib, mukofot va motivatsiya tizimi orqali ijobiy xulq-atvorni kuchaytirishga asoslanadi.

**b) TEACCH metodikasi**

Vaqt va makonni vizual tashkil etish orqali bolaga kundalik faoliyatda mustaqillik berishga qaratilgan yondashuv.

**c) Sensor integratsion terapiya**

Sensor muvozanatni tiklash, ya'ni tovush, yorug'lik, teginish va harakatlarga bo'lgan javobni tartibga solish orqali psixik muvozanatni mustahkamlash.

**d) Logopedik ishlar**

Nutqni rivojlantirishga qaratilgan individual va guruh mashg'ulotlar, ayniqsa funktsional nutqni faollashtirish, artikulyatsiya, diksiyani o'rganish asoslari.

**e) Oila bilan ishlash**

Ota-onalarni psixologik jihatdan tayyorlash, korreksion ishda ishtirokini ta'minlash, maslahatlar berish.

**4. Psixologik xizmatni tashkil etish mexanizmlari**

**4.1. Psixologik xizmat ko'rsatish muassasalari:**

- Maxsus maktablar va rehabilitatsiya markazlari
- Psixologik-pedagogik maslahat punktlari
- Inson taraqqiyoti markazlari
- Davlat yoki nodavlat psixologik yordam markazlari

**4.2. Mutaxassislar jamoasi**

- Psixolog
- Defektolog
- Logoped
- Psixiatr
- Oila bilan ishlovchi ijtimoiy pedagog

**4.3. Monitoring va baholash**

Har 3–6 oyda bolaning rivojlanish dinamikasini qayta baholash, korreksion dasturni yangilab borish zarur.

**Xulosa**

Autizm spektr buzilishi bo'lgan bolalar bilan ishlashda diagnostika va korreksiya jarayoni murakkab, ammo ilmiy asoslangan va tizimli yondashuv orqali yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Erta aniqlash, individual dasturlar ishlab chiqish, ko'p tarmoqli mutaxassislar hamkorligi hamda ota-onalar bilan faol ishlash muvaffaqiyat kalitidir. Psixologik xizmat doimiy rivojlanib borishi, zamonaviy texnologiyalarga asoslangan bo'lishi zarur.

**FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:**

1. Toymurodov, A. (2023, December). MODERN INTERPRETATION OF PSYCHODIAGNOSTICS AND PSYCHOCORRECTION OF EXTREME SITUATIONS. In INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE" SCIENTIFIC ADVANCES AND INNOVATIVE APPROACHES" (Vol. 1, No. 5, pp. 71-79).
2. Toymurodov, A. (2023). BASICS OF PROVIDING PSYCHOLOGICAL SERVICES TO MILITARY PERSONNEL. Академические исследования в современной науке, 2(24), 148-152.
3. Shuhratovich, T. A. (2025). PSIXOLOGIK TESTLAR TURLARI VA ULARNI QANDAY QO'LLASH. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(1), 8-15.
4. Abdurahmon, T. (2025). BOLALAR PSIXOLOGIYASINI O 'RGANISH ULARNING RIVOJLANISH JARAYONLARI. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(1), 16-21.
5. Abdurahmon, T. (2025). STRESSNI EKSPERIMENTAL TAHLIL QILISH. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 51-56.
6. Abdurahmon, T. (2025). XOTIRA VA ESLAB QOLISH JARAYONLARINI. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 57-62.
7. Abdurahmon, T. (2025). PSIXOLOGIYADA QAROR QABUL QILISH JARAYONLARINI EKSPERIMENTAL TADQIQ QILISH. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 1-7.
8. Abdurahmon, T. (2025). PSIXOLOGIYADA NEYROEKSPERIMENTLARNING AHAMIYATI. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 14-20.
9. Abdurahmon, T. (2025). KOGNITIV PSIXOLOGIYA INSONNING ONG JARAYONLARI. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 8-13.
10. Toymurodov, A. S. (2025). BOSHQARUV VA IJTIMOY PSIXOLOGIYA O 'ZARO ALOQASI. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(2), 7-12.
11. Toymurodov, A. S. (2025). LIDERLIK VA RAHBARLIK PSIXOLOGIYASI. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(2), 19-24.
12. Toymurodov, A. S. (2025). QAROR QABUL QILISH VA PSIXOLOGIK OMILLAR. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(2), 13-18.
13. Toymurodov, A. S. (2025). TASHKILOT ICHIDAGI IJTIMOY MUNOSABATLAR. Modern digital technologies in education: problems and prospects, 2(2), 1-6.
14. Toymurodov, A. S. (2025). KOGNITIV DISSONANSIYA: PSIXOLOGIK QARAMA-QARSHILIKNI ANGLASH. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 33-38.
15. Toymurodov, A. S. (2025). IJTIMOY IDENTITET VA O'ZLIKNI ANGLASH. New modern researchers: modern proposals and solutions, 2(1), 21-26.